

Pracovní list č. 7

SLOVOSLED - Pořádek slov ve větě ORDO VERBORUM

Slovosled je v latině – díky tomu, že se jedná o jazyk flektivní – a z koncovek tedy lze pochopit vzájemný vztah větných členů – velmi volný – zvl. ve srovnání s jazyky izolačními – např. s angličtinou, ale i s dalšími moderními jazyky. I v češtině je slovosled relativně volný, avšak jistá pravidla zde existují – stejně jako v latině. Nicméně ani čeština – s relativně volným slovosledem není s to napodobit latinské konstrukce typu *acerrimo vir ingenio, omnes omnium temporum imperatores, mea fuit semper haec in hac re voluntas, atrox Romanorum ad Cannas clades*. – ostatně to v žádném případě není nutné. Snažme se překládat latinské texty moderní, srozumitelnou češtinou.

Ve vztahu k širšímu kontextu - stojí většinou na počátku člen, který odkazuje na nějaký předešlý větný člen: **Germania** *omnis a Gallis ...separatur (Tac.G.1) Ipsos Germanos indigenas crediderim (Tac.Ger.2).*

V rámci jednotlivých vět rozlišujeme subjekt + predikát - subjekt stává na začátku věty, predikát na konci. Predikát ovšem může být také tvořen adj. nebo subst. se sponou *copula*.

Spona:

- 1) *Non tibi sanum est, adulescens, sinciput.* Ty, chlapče, nemáš v pořádku mozek.
- 2) *Quom negabas mihi esse sanum sinciput.* Když jsi říkal, že nemám v pořádku mozek..
- 3) *Dispositio est rerum inventarum in ordinem distributio.* Dispozice (rozvržení) je uspořádání vyhledaných prostředků.
- 4) *sunt qui, reperiuntur multi.*

V latině je pravidlem, že sloveso (predikát) stojí na konci věty. Pozici na začátku věty zaujímají především predikáty imperativní *vide, cave* nebo exhortativní (vybízeční), slovesa vyjadřující pocity *cupio, nolo, odi, credo, apod.*, resp. slovesa, která jsou stavěna do kontrastu: *sive habes aliquam spem, sive desperas bud máš nějakou naději, nebo si zoufáš.*,

Vlastní jméno + aposice (přístavek)

- 1) *Cicero consul.*
- 2) *urbs Roma, provincia Macedonia, flumen Rhenus, tragoedia Thyestes,*
- 3) *Themistocles imperator, ale imperator Augustus,*
- 4) *rex Deiotarus x Tarquinius rex.*

Substantivum s přívlastkem

Přívlastek **převážně** předchází substantivum, pokud jde o přívlastek hodnotící (nebo je-li v tomto smyslu použit), následuje za substantivem je-li specifikující říkáme tedy *pulcher liber gloria militaris, iter campestre, Lysander Lacedaemonius, Thersites Homericus*.

- 1) *O Socrates et socratici viri!* O Sokrates a žáci hodni jeho jména.
- 2) *Agesilaus a Xenophonte Socratico collaudatus est.* Agesilaos byl pochválen sokratikem Xenofontem.
- 3) *rex potentissimus, di immortales, vir egregius*
- 4) *Homerus poeta, Dionysius tyrannus, Alexander, rex Macedonum.*
- 5) *multi et praeclari viri* = mnozí slavní muži

Pokud se jeden přívlastek vztahuje k více substantivům ve větě jsou možné tyto kombinace

- 1) *Omnes fluvii et maria.* 2) *Fluvii omnes et maria.* 3) *Fluvii et maria omnia.*

Posesivní zájmeno – na rozdíl od češtiny stává pravidelně za substantivem *Cicero meus; haec mea manu scripsi, x* zdůrazňuje *meus Cicero, Meum consilium accomodabo ad tuum*.

Zájmena ukazovací *hic, iste, ille* stojí před substantivem *hic mons, illo tempore, ea civitas*, pokud stojí za substantivem – zdůrazňují: *Liber iste, quem mihi misisti, quantam habet declarationem amoris tui!*

magnus ille Augustus, bonus hic discipulus, antiquis illis temporibus

Pokud dojde ke kombinaci zájmena ukazovacího a přívlastňovacího, má přednost ukazovací: *haec mea domus, ista vestra arrogantia*.

Pokud zájmeno odkazuje na předchozí větu – stojí pokud možno na začátku *Id ut audivit, Corcyram demigravit. Eo cum Caesar venisset, timentes confirmat*.

Také neurčitá zájmena *aliquis* některý, *quidam* jakýsi, *ullus* některý ve funkci adjektiva předcházejí – následují, pokud jsou zdůrazněna, *homo quidam*. V doprovodu adjektiva stojí uprostřed *divinus quidam auctor, incredibilis quaedam celeritas*.

Ceteri ostatní, *reliqui* zbylí, *alii* jiní, *druzii* předchází adjektivum *omnes*.

Číslovka, pokud stojí za substantivem má čistě početní význam, stojí-li však před substantivem mají expresivní význam – většinou u nejnižších nebo naopak vysokých čísel (*duo, tres*) *Vel ducenos annos poterunt vivere*. Plaut.

Jen v jazyce neformálním a v dílech básníků může být přívlastek připojen přímo k vlastnímu jménu osoby *dulcissime Attice, miser Catulle*, latina klasická v takových případech dává přednost složitějšímu výrazu *Cicero, vir doctissimus*.

Objekt a predikát

Předmět převážně předchází predikát, případně může mezi ním a predikátem být ještě jeden skloňovaný výraz: *pro his Divitiacus verba facit*.

Pokud ke slovesu náleží předměty dva, stojí obvykle v pořadí 1. předmět, 2. předmět a pak predikát.

Ciceroni singularem fidem praebuit.

Prívlastkové genitivy

vis cupiditatum, amor parentum, salus rei publicae, odium Hannibalis.

Atheniensium urbs omnium artium fuit inventrix (důraz),

terrae motus zemětřesení, militum virtus, corporum voluptates, belli fortuna.

Negace

Záporka *non* pravidelně předchází slovo, ke kterému se vztahuje, avšak stává na začátku věty, pokud se jí týká jako celku:

Canis me non momordit, sed lambit.

Pes mě nekousl, ale olízl.

Canis non me momordit, sed fratrem.

Pes nekousl mě, ale bratra.

Non canis me momordit, sed anguis.

Nekousl mě pes, ale had.

x

Non ego secundis rebus nostri gloriabor.

Já se nebudu chlubit tím, že se máme dobře.

Non, si Opimium defendisti, idcirco te isti bomum civem putabunt.

Ne proto, že jsi hájil Opimia, tě budou tihle pokládat za dobrého. Tito tě nebudou pokládat za dobrého proto, že jsi hájil Opimia. (čeština to nenapodobí).

venire non possum nemohu přijít (v latině předchází plnovýznamové sloveso před modálním)

Nihil est, quod deus effficere non possit.

ne quidem mezi *ne* a *quidem* stává většinou jen jedno slovo s přízvukem *ne tu quidem, ne cupio quidem, ne in templis quidem.*

Schematicky tedy můžeme vyjádřit co bylo řečeno o slovosledu zhruba takto:

<i>Mater</i>	<i>Tulliae</i>	<i>hodie post caenam</i>	<i>suavi</i>	<i>filiae</i>
subj.	prívlnesh.	prisl. urč. času	hodn. prívln.	nepř. předmět

<i>suae</i>	<i>munusculum</i>	<i>aureum</i>	<i>donavit.</i>
poses.	přímý předmět	specif. prívln.	predikát

Tulliina matka dala dnes po večeři své milé dceři dáreček ze zlata.

Tento řekněme „normální“ latinský slovosled není ovšem zdaleka tak častý jako slovosled inverzní nebo jinak pozměněný.

Me tenet ignotis aegrum Phaeacia terris.

Já teď v Korkyře dlím, jsa nemocen, v neznámém kraji.

Pořádek slov v latinské větě tedy může být 1) gramatický - tj. stavba věty se řídí těmito základními pravidly: Na začátku věty stojí subjekt, na konci predikát a mezi ně se kladou ostatní větné členy a to tak, že stojí tím blíže k subjektu nebo predikátu, čím užší k němu mají vztah - tj. čím víc k němu patří:

Canis magnus agricolae, bestia saevissima, heri in foro filio regis vulnus intulisse dicitur.

Velký rolníkův pes, překrutné zvíře, včera na foru prý pokousal králova syna.

Podobný - tedy gramatický pořádek slov ovšem latinští autoři velmi často nedodržují - většinou proto, aby tak dosáhli nějakého efektu - např. chtějí-li zvláště zdůraznit část věty, nebo pro lepší srozumitelnost, kvůli rytmu, libozvučnosti, působivosti a variaci. V takovém případě mluvíme o rétorickém pořádku slov.

Rétorický pořádek slov se řídí těmito pravidly:

Ty větné členy, které jsou pro vyjádření dané myšlenky nejdůležitější musí také zaujmout nejprestižnější místa ve větě tj. nejdůležitější - člen (pojem) na kterém je důraz stojí na prvním místě ve větě, druhý nejdůležitější pojem stojí na konci věty: *varia sunt hominum iudicia. Movit me oratio tua. Quae potest esse iucunditas vitae sublatis amicitiiis. Aliud iter habemus nullum. Magnum animo cepi dolorem. Doctrina Graecia nos et omni litterarum genere superabat.*

Slova mají být seřazena tak, aby tvořila harmonický a dobře znějící celek. Pokud je první místo ve větě již obsazeno nějakým slovem, na kterém je zvláštní důraz, lze subjekt vyzvednout tím, že se umístí na konec věty: *Dicebat melius quam scripsit Hortensius. Malum mihi videtur esse mors.*